

طراحی بسته آموزشی مقابله با خشونت خانگی و اثربخشی آموزش بسته بر

خشونت همسر و اشتیاق تحصیلی فرزندان*

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۲/۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۷/۱۰

علی یزدان‌پناه دولت‌آبادی^۱، افسانه توحیدی^{۲*}، عباس رحمتی^۳

مقاله پژوهشی

چکیده

مقدمه: تضادهای بین سنت و خاص سنت‌های قومی و مدرنیته برخی از مشکلات برگرفته از خشونت خانگی را تشدید می‌کنند و تبعات منفی آن متوجه زنان و فرزندانشان می‌شود. با توجه به این مسأله، هدف پژوهش، طراحی بسته آموزشی چگونگی مقابله با خشونت همسران و بررسی اثربخشی آموزش آن بر خشونت همسران و اشتیاق تحصیلی فرزندان بود.

روش: روش پژوهش شبه‌آزمایشی از نوع پیش‌آزمون - پس‌آزمون با دو گروه آزمایش و دو گروه کنترل بود. جامعه آماری شامل کلیه زنان خشونت دیده و فرزندان آنها در شهر رفسنجان بود که از بین ۵۳ زن خشونت دیده که به یکی از مراکز مشاوره شهرستان رفسنجان مراجعه کرده بودند، ۳۰ زن به همراه یکی از فرزندانشان که با هم ۶۰ نفر را تشکیل دادند به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده در چهار گروه ۱۵ نفری و به عبارتی دو گروه آزمایش متشکل از زنان و فرزندانشان و دو گروه کنترل زنان و فرزندانشان جایگزین شدند. زنان، پرسشنامه مقابله با خشونت خانگی علیه زنان و فرزندان محسنی تبریزی، کلدی و جوادیان‌زاده (۱۳۹۱) و پرسشنامه درگیری تحصیلی فردریکس، بلومفیلد، و پاریس (۲۰۰۴) را به عنوان پیش‌آزمون و پس‌آزمون تکمیل کردند. برای مداخله، بسته آموزشی محقق ساخته مقابله با خشونت همسران در ۱۰ جلسه فقط روی زنان گروه آزمایش اجرا شد. داده‌ها توسط تحلیل کوواریانس تک متغیری (آنکوا) و آزمون‌های دو مورد تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها: آموزش مقابله با خشونت خانگی با استفاده از بسته آموزشی بر کاهش خشونت مردان (۰/۰۵) $p <$ و افزایش اشتیاق تحصیلی فرزندان ($p = ۰/۰۰۰۱$) اثربخشی معناداری دارد. **نتیجه‌گیری:** بسته آموزشی قابلیت استفاده به عنوان یک پروتکل آموزشی را دارد و از آن می‌توان به عنوان یک ابزار در جهت کاهش خشونت خانگی مردان و بهبود اشتیاق تحصیلی فرزندان بهره برد.

کلمات کلیدی: اشتیاق تحصیلی، درگیری تحصیلی، خشونت خانگی، خشونت همسر

* مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده اول است.

۱. کارشناس ارشد روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

۲. دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

* نویسنده مسئول: atowhidi@uk.ac.ir

۳. استاد، گروه روان‌شناسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران

Designing an Instructional Package for Coping with Domestic Violence and the Effectiveness of the Package Instruction on Spousal Violence and Children's Academic Enthusiasm*

Ali YazdanpanahDolatabadi¹, Afsaneh Towhidi^{*2} & Abbas Rahmati³

Original Article

Abstract

Introduction: The conflicts between tradition, specifically ethnic traditions, and modernization enhance some obstacles derived from domestic violence and its consequence is directed towards wives and children. Regarding this matter, the purpose of the research was to design an instructional package to cope with spousal domestic violence and to investigate the effectiveness of the instruction on spousal violence and children's academic enthusiasm.

Method: The research method is semi-experimental of the pre-test and post-test kind with two experimental groups plus two control groups. From the 53 women who experienced violence and were referred to one of the counseling centers in the city of Rafsanjan, while using convenience sampling method, 30 of them along with their children, constituting 60 individuals altogether, were selected; and by using the simple random sampling method, they were placed into four groups, 15 individuals in each group; in other words, two experimental groups constituted of women and their children and two control groups constituted of women and their children. The women completed Mohseni Tabrizi, Kaldi, and Javadianzadeh's (2012) domestic violence against women questionnaire and the children completed Fredricks, Blumenfeld, and Paris' (2004) academic engagement questionnaire as the pre-test and the post-test. For the intervention, for 10 sessions, only the experimental women group was exposed to the researcher made instructional package of coping with spousal violence. Using the Analysis of Covariance (ANCOVA) and the chi-squared test, the data were analyzed.

Results: The instruction of coping with domestic violence shows a significant effect on decreasing males' violence ($p < .05$) and on enhancing children's academic enthusiasm ($p < .0001$).

Conclusion: The instructional package has the capability of being used as an instructional protocol and it can be considered beneficial as a tool to reduce males' domestic violence and promote children's academic enthusiasm.

Keywords: academic enthusiasm, academic engagement, domestic violence, spousal violence

* The article is derived from first author's Master's thesis.

1. MSc in Educational Psychology, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran

2. Associate professor, Department of Psychology, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran

* Corresponding Author: atowhidi@uk.ac.ir

3. Professor, Department of Psychology, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran

مقدمه

بسیاری از زنان صرفاً به خاطر زن‌بودنشان انواع خشونت را در سطح جامعه و خانواده تجربه می‌کنند. شواهد پژوهشی در ایران نشان می‌دهند که اساس روابط با زنان در جامعه و خاص خانواده بر پایه تبعیض و نابرابری جنسیتی شکل گرفته (موسیوند و بگیان، ۱۳۹۹) و رفتارهای خشونت‌آمیز همسران پیوسته بر زنان اثر منفی خود را داشته است (یعقوبی هاشجین، حسنی، و کاظمی، ۱۳۹۲). در خرده‌فرهنگ‌ها خشونت بیشتر دیده می‌شود. به طور مثال در شهرستان رفسنجان کرمان، از نظر فرهنگی گسست بین نسل جوان و خانواده‌ها به چشم می‌خورد و باعث شده که بر زنان و دختران از سوی خانواده‌های مبتنی بر نظام خویشاوندی، قوانین رسمی، و قوانین نانوشته غیررسمی فشارهای زیاد روانی-اجتماعی وارد شود. تضادهای موجود بین سنت-های قوی قومی و مدرنیته کشور و جهان، زنان را در کنار آمدن با سنت‌های دیرینه بومی دچار مشکل کرده و گرایش زنان و دختران به تحصیلات بالا و مقاومت خانواده‌های سنتی در نگهداشت سنت‌های دیرینه فشارهای وارد شده جامعه را بر زنان و دختران تشدید نموده است. برای دختران رفسنجانی گذر از دوره نوجوانی به بزرگسالی به معنی ازدواج و پذیرش نقش‌های خویشاوندی، انجام وظایف قالبی همسری و مادری، انجام کارهای خانه، و صبوری در مقابل ناملایمات (فکوهی و اوحدی، ۱۳۹۱) و به عبارتی پذیرفتن انواع خشونت و خشونت خانگی^۱ است. مهرداد، ذاکرین، و مهدیزادگان (۱۳۹۲) معتقدند که مقاومت مردان در نپذیرفتن تغییرات اجتماعی و داشتن مشکلات شخصیتی روان‌رنجوری (میل به بروز خشونت فیزیکی، کلامی و کلی) از جمله عوامل بروز خشونت و تشدید آن هستند.

خشونت خانگی به درگیری‌های افراد در محیط خانه نسبت به هم از طریق سیلی‌زدن، پرتاب لگد، مشت‌زدن، کشیدن یکدیگر، هل دادن، کوبیدن در، به‌هم‌ریختن میز یا سفره غذا، و شکستن اشیای منزل تعریف می‌شود (سالاری فر و تیبک، ۱۳۸۹؛ علی‌وردی‌نیا، ریاحی، و اسفندیاری، ۱۳۸۹). پژوهش‌های بالینی گویای این واقعیت است که شدت خشونت برخی مردان به حدی بالا است که صدمات جبران‌ناپذیر روانی و جسمی بر همسر و فرزندان (آقاخانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ متر، کلمت، و ثونات^۲، ۲۰۱۹) از جمله بر کاهش اشتیاق تحصیلی^۳ آنان به جای می‌گذارند (لاهییم و بونپراکارن^۴، ۲۰۱۷). منظور از اشتیاق تحصیلی، همان درگیری تحصیلی به معنی تلاش روانی و رفتاری و صرف وقت یادگیرنده در جهت یادگیری و درک یا تسلط بر مطالب و دانش علمی است (فردریکس، بلومفیلد و پاریس^۵، ۲۰۰۴؛ کیم، هانگ، و سانگ^۶، ۲۰۱۹). فردریکس، بلومفیلد فریل، و

1. domestic violence
2. Metz, Calmet, & Thevenot
3. academic aspiration (academic enthusiasm)
4. Laeheim & Boonprakam
5. Fredricks, Blumenfeld, & Paris
6. Kim, Hong, & Song

پاریس^۱ (۲۰۰۳) اشتیاق/درگیری تحصیلی را شامل تعامل فرد با محیط در ابعاد شناختی^۲ (تلاش فرد در درک موضوع و حل چالش‌ها)، عاطفی^۳ (داشتن احساسات مثبت و منفی فرد درباره محیط آموزشی)، و رفتاری^۴ (داشتن مشارکت در فعالیت‌های درسی و ورزشی) می‌داند. یافته‌های پژوهشی تأیید می‌کنند که یکی از منابع تاثیرگذار اشتیاق تحصیلی فرزندان، والدین هستند (جیانو، تاتل، مرتن، گالوس، کاکس، و شفر^۵، ۲۰۱۸). در نظریه یادگیری رشد اجتماعی^۶ (نظریه یادگیری مشاهده‌ای)^۷ فرزندان از طریق مشاهده رفتارهای والدین یاد می‌گیرند که چگونه رفتار کنند (بندورا^۸، ۲۰۱۸) و والدین الگوهای رفتاری هستند که یادگیری رفتارهای نامناسب، اثر منفی بر علاقه فرزندان به تحصیل به دنبال خواهد داشت (علی‌وردی‌نیا و همکاران، ۱۳۸۹). بنابراین، یکی از عوامل مهم که فرزندان را می‌تواند از اشتیاق به تحصیل باز دارد، خشونت‌های مکرر خانگی است (میرزایی، ۱۳۹۳). مشاهده جو روانی-عاطفی وحشتناک این خانواده‌ها و با نگاهی به زندگی خشونت‌بار آن‌ها دیده می‌شود که بسته به شدت خشونت، فرزندان دچار مشکلاتی مثل پرخاشگری، بی‌علاقگی به محیط خانه، افسردگی، حتی رفتارهای ناپه‌نچار مثل دزدی و اعتیاد (نیکدل و جاودانین، ۱۳۹۷)، البته کاهش اشتیاق تحصیلی، و در نهایت ترک تحصیل می‌شوند (خان، بریس، ساندرز، و پلامتری^۹، ۲۰۱۳). بنابراین، موفقیت هر کودکی در گرو اشتیاق و به عبارتی درگیری تحصیلی اوست (پیرسون^{۱۰}، ۲۰۰۹؛ گنجی، توکلی، بنی‌اسدی، و اسدی، ۱۳۹۵). اشتیاق تحصیلی به کودک نشان می‌دهد که چگونه در محیط آموزشی رفتار کند، چگونه احساس کند، و چگونه به تفکر بپردازد (فردریکس و همکاران، ۲۰۰۳؛ فردریکس و همکاران، ۲۰۰۴). اشتیاق تحصیلی بازتاب اهداف آموزشی است که کودک برای خود تعیین می‌کند و به او در انجام کارها نیرو می‌بخشد (فریزر و گارگ^{۱۱}، ۲۰۱۴).

برای لیافتن پیشینه پژوهشی، تا کنون در بیش از ۱۰۰ سایت نشریات علمی-پژوهشی و منابع کتابخانه‌ای جستجوهای انجام شده است. در حوزه آموزش مقابله با خشونت همسران اثربخشی آن بر اشتیاق تحصیلی فرزندان پژوهشی یافت نشد و بسته آموزشی که هدفش بررسی مقابله با خشونت همسران باشد نیز، یافت نشد. پژوهش‌های یافت‌شده غیرمستقیم به پژوهش حاضر مرتبط می‌شوند و به ناچار به آن‌ها اشاره می‌گردد: زارع شاه‌آبادی و امینی (۱۳۸۹) و زارع شاه‌آبادی و ندرپور (۱۳۹۳) نشان دادند که خشونت خانگی بر آینده تحصیلی فرزندان تبعات منفی دارد. فنگ^{۱۲}

1. Fredricks, Blumenfeld, Friedel, & Paris
2. cognitive engagement
3. emotional engagement
4. behavior engagement
5. Giano, Tuttle, Merten, Gallus, Cox, & Shreffler
6. social cognitive theory
7. observational learning theory
8. Bandura
9. Khan, Brice, Saunders, & Plumtree
10. Pearson
11. Fraser & Garg
12. Fang

(۲۰۱۶) نشان داد که حمایت خانواده بر اشتیاق تحصیلی فرزندان اثر مستقیم دارد. اسلامی، درتاج، سعدی‌پور، و دلاور (۱۳۹۵) نتیجه گرفتند که حمایت خانواده هم‌چنین اثر غیرمستقیم بر اشتیاق تحصیلی فرزندان دارد. سایری (۱۳۹۵) نشان داد که سبک زندگی خشونت‌آمیز بر کودکان عواقب بسیار منفی دارد و باعث گریز از مدرسه، کاهش اشتیاق تحصیلی، و ترک تحصیل می‌گردد. کانو و ویویان^۱ (۲۰۰۱) به این نتیجه دست یافتند که خشونت خانگی بر آینده تحصیلی فرزندان اثر واسطه‌ای دارد. در پژوهش گراهام-برمن، لینچ، بانیار، دوو، و هالابو^۲ (۲۰۰۷) نتایج بیانگر اثر بخشی مداخله اجتماع‌محور^۳ (تأکید بر مسائل زیاد از جمله خانواده) بر بهبود نگرش به تحصیل کودکان آسیب‌دیده خشونت خانگی بود. بوراسا^۴ (۲۰۰۷) نشان داد که خشونت والدین تأثیرات منفی بر رفتار تحصیلی فرزندان دارد. ادواردز، نیل، و رودنهییزر-استمپفلی^۵ (۲۰۱۴) نشان دادند که اقدامات پیش‌گیرانه کاهش خشونت در خانواده برای پیشرفت تحصیلی فرزندان ضروری است. پروادولاک، متیوز، و جیمیسان^۶ (۲۰۱۴) برنامه‌ای جهت کاهش خشونت و خشونت خانگی خاص رده سنی هفت تا ۱۸ سال در افریقای جنوبی اجرا کردند که نتایج اثر بخشی آن و پس از مدتی افزایش ثبت نام در مدرسه و حضور در کلاس درس (کاهش غیبت کلاسی)، بهبود یادگیری، دوره‌های طولانی‌تر حضور در مدرسه (ترک تحصیل کمتر) را نشان داد. اگر موارد ذکر شده به نحوی شاخص‌های اشتیاق/درگیری تحصیلی فرض شوند، می‌توان نتیجه گرفت که برنامه در کاهش خشونت خانگی و افزایش اشتیاق تحصیلی کودکان اثر بخش بوده است. فونت^۷ (۲۰۰۷) در برنامه‌ای مشابه که توسط دبیرخانه مطالعات دبیر کل سازمان ملل متحد^۸ در مورد خشونت علیه کودکان، اتحادیه بین‌المللی نجات کودکان^۹، صندوق کودکان سازمان ملل (یونیسف)^{۱۰} و سازمان جهانی جنبش پیشاهنگی^{۱۱} برای آموزش خانواده و حمایت کودکان از خشونت خانگی اجرا شد، نتایج کاهش خشونت خانگی و افزایش اشتیاق به مدرسه را در کودکان نشان داد (یونیسف، ۲۰۲۱). بلنچت-کوهن^{۱۲} (۲۰۰۹) نقل کرد که کمیسیون حقوق کودک^{۱۳} یونیسف میزان خشونت خانگی را بر همسران و کودکان ۱۳ تا ۱۸ سال را مورد ارزیابی قرار داد و برای آموزش مداخله‌هایی فراهم کرد که بر کاهش خشونت خانگی و علاقمندی کودکان به کل فرایند آموزش^{۱۴} اثر بخش بود. احمدی و سلیمان اختیاری (۱۳۸۹) در پژوهشی به روش فراتحلیل و پرسون^{۱۵} (۲۰۱۹) بر اساس

1. Cano & Vivian
2. Graham-Bermann, Lynch, Banyard, DeVoe, & Halabu
3. community-based intervention
4. Bourassa
5. Edwards, Neal, & Rodenhizer-Stämpfli
6. Proudlock, Mathews, & Jamieson
7. Fountain
8. Secretariat of the United Nations Secretary-General's Study
9. International Save the Children Alliance
10. United Nations Children's Fund (UNICEF)
11. World Organisation of the Scout Movement
12. Blanchet-Cohen
13. Committee on the Rights of the Child
14. education
15. Persson

نتایج بانک داده‌های اطلاعاتی نتیجه گرفتند که در کل مداخله‌ها در کاهش خشونت خانگی و کاهش ترک مدرسه کودکان اثربخشی داشته است.

در پژوهش حاضر بر اساس گزارش زنان، همسرانشان اعتقاد به رجوع به مراکز مشاوره نداشتند. بنا به نظر روحی، جزایری، فاتحی‌زاده، و اعتمادی (۱۳۹۶)، در مواجهه با مقاومت به ناچار باید تغییر از جانب همسران زن روی همسران مرد صورت پذیرد. تقدیسی، لطیفی، افکاری، دستورپور، استبصاری، و جمال‌زاده (۱۳۹۱) و ره‌کشای (۱۳۹۵) نیز باور دارند که آموزش و آگاهی زنان در پیشگیری خشونت مؤثر است. لهاک و اسدی (۱۳۹۹) هم چنین تأکید دارند که برای حل و یا اجتناب از یک مشکل بزرگ، نیاز به آگاهی‌های اولیه و تلاش‌های خانواده و مدرسه است. بنابراین، برای اجرای پژوهش، لازم بود با توجه به نیازهای خاص فرهنگی مردم رفسنجان بسته آموزشی تدوین شود که توسط آن مشارکت‌کنندگان را آموزش و مورد ارزیابی داد. نیکدل و جاودانیان (۱۳۹۷) به استناد یافته‌های سازمان بهداشت جهانی و سایر پژوهشگران در سطح جهان بحث و استدلال می‌کنند و بر این نکته اتفاق نظر دارند که خشونت خانگی علیه زنان بیشتر یک معضل جهانی است تا رفتارهای فرهنگی خاص جغرافیایی یا منطقه‌ای. این نویسندگان معتقدند که این نوع مردان در هر منطقه از دنیا که هستند، رفتارهای مشابه خشونت‌آمیز و الگوهای خاص فکری دارند که سبب استمرار خشونت آن‌ها می‌گردد. پرسون (۲۰۱۹) تأکید دارد که والدین باید به فرزندان‌شان کمک کنند تا بتوانند حق و حقوق انسانی خود را حفظ کنند. یونیسف (۲۰۰۶، ۲۰۲۱) اعلام کرده است که هر کودکی در سطح جهان باید از حقوق طبیعی از جمله داشتن خانواده‌ای خوب برخوردار باشد و لازم است که همه کودکان از مواجهه شدن با خشونت محافظت و پشتیبانی گردند. بنابراین، احساس می‌شد که لازم است علاوه بر نیاز فرهنگی بومی شهر رفسنجان بسته آموزشی طراحی شود که در صورت اثربخش بودن آن، بتوان با اندک تغییرات محتوایی در بسته‌های مختلف مذهبی فرهنگی در جوامع مختلف آن را اجرا کرد.

حال، با توجه به پیشینه و نیاز به بسته آموزشی، هدف اصلی پژوهش پاسخ به این سؤال بود که آیا آموزش زنان در مقابله با خشونت همسران با استفاده از بسته آموزشی پژوهشگرساخته بر کاهش خشونت همسرانشان و افزایش اشتیاق تحصیلی فرزندان اثربخشی دارد؟

روش

روش پژوهش شبه‌آزمایشی (پیش‌آزمون-پس‌آزمون با دو گروه آزمایش و کنترل) بود. جامعه آماری شامل ۵۳ زن خشونت‌دیده مراجعه‌کننده به یکی از مراکز مشاوره رفسنجان بود که ۳۰ نفر از آن‌ها و فرزندان آن‌ها (۳۰ فرزند) به روش نمونه‌گیری در دسترس با توجه به ملاک‌های ورود به آزمایش انتخاب و به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده در چهار گروه ۱۵ نفری (دو گروه آزمایش: زنان آموزش دیده و فرزندان آن‌ها؛ دو گروه کنترل: زنان آموزش ندیده و فرزندان آن‌ها) جایگزین شدند.

ابزارهای پژوهش

الف) پرسشنامه خشونت خانگی علیه زنان: پرسشنامه توسط محسنی تبریزی، کلدی، و جوادیان‌زاده (۱۳۹۱) با جمعیت‌شناختی (۱-۱۰)، و مقیاس‌های همسرآزاری (۱۱-۳۶)، باورهای مردسالارانه (۳۷-۶۵)، سنت، باورهای خانوادگی، و یادگیری خشونت (۶۶-۷۱) در ۷۱ سؤال با نمره‌گذاری در مقیاس پنج‌تایی لیکرت از کاملاً موافق (۵) تا کاملاً مخالف (۱) با نمره کلی ۲۴۰ تدوین شد. با استفاده از آلفای کرونباخ پایایی ابزار را سازندگان (محسنی تبریزی و همکاران، ۱۳۹۱) ۰/۸۳، پژوهشگران دیگری نظیر آقاخانی و همکاران (۱۳۹۱) ۰/۸۱، پوردل و عباس‌پور (۱۳۹۷) ۰/۸۱، و شفیعی و قدوسی (۱۳۹۸) ۰/۸۰ اعلام و بعلاوه روایی ابزار را مطلوب گزارش کردند. در پژوهش حاضر، پایایی پرسشنامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۸ و روایی صوری (صاحب‌نظران) آن مناسب بدست آمد.

ب) پرسشنامه درگیری تحصیلی: پرسشنامه توسط فردریکس و همکاران (۲۰۰۴) ابداع شد. نمره-گلری با ۱۵ گویه پنج‌تایی لیکرت از همیشه (۱) تا هرگز (۵) و نمره کلی ۷۵ است. نمره پایین شاخص اشتیاق اندک و نمره بالا شاخص اشتیاق زیاد است. پرسشنامه سه مقیاس درگیری رفتاری (۱-۴)، درگیری عاطفی (۵-۱۰)، و درگیری شناختی (۱۱-۱۵) را دارد. سازندگان ابزار، روایی محتوایی پرسشنامه را مطلوب و ضریب پایایی را به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۶ گزارش کردند. در پژوهش حاضر نمره کل پرسشنامه مد نظر قرار گرفت. در ایران، طالبی، زارع، رستگار، و حسن‌پور (۱۳۹۳) آن را ترجمه و روایی صوری را تأیید و پایایی را به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۷ گزارش کردند. این ابزار به نام اشتیاق تحصیلی نیز معروف است. پایایی پرسشنامه را عباسی، درگاهی، پیرانی، و بنیادی (۱۳۹۴) ۰/۸۲، گنجی و همکاران (۱۳۹۵) ۰/۸۹، و ملائی، جلازی، یوسفی افراشته، و مروتی (۱۳۹۸) ۰/۸۳ و روایی آن را نیز مطلوب گزارش کرده‌اند. در پژوهش حاضر پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۲ و روایی محتوایی ابزار مطلوب بدست آمدند.

شیوه اجرا

ابتدا بسته آموزشی مقابله با خشونت همسران توسط پژوهشگر (نفر اول مقاله) با توجه به ویژگی‌های فرهنگی رفسنجان زیر نظر اساتید راهنما و مشاور تدوین و توسط پژوهشگر اجرا شد. روایی محتوایی بسته توسط صاحب‌نظران و پیشنهادهای آنان اعمال و اشکالات برطرف گردید و در نهایت روایی محتوایی بسته مطلوب بدست آمد. برای تعیین پایایی بسته، اثربخشی آن در گروه آزمایشی زنان اجرا و نتایج با گروه کنترل مورد مقایسه قرار گرفت. پژوهش از بخش روان‌شناسی دانشگاه دارای کد اخلاق به شماره E.A.00.01.22.01 دریافت نموده است. در تمام مراحل اجرا سعی شد که ملاحظات اخلاقی به این شرح رعایت شوند: اهداف پژوهش برای مشارکت‌کنندگان بیان و اطمینان داده شد که برای شرکت و یا خروج از آزمایش اختیار کامل دارند؛ تأکید شد که همه اطلاعات و گفت‌وگوهای جلسات محرمانه است؛ به مشارکت‌کنندگانی که تمایل به دریافت نتایج پژوهش داشتند، نتایج اعلام شد؛ و نتایج به مرکزی که در آن پژوهش اجرا شد، ارائه گردید.

قبل از اجرای عملی پژوهش با هماهنگی با مدیریت یکی از مراکز مشاوره ابتدا رضایت مشارکت - کنندگان در شرکت در پژوهش به صورت کتبی جلب شد. پرسشنامه مقابله با خشونت خانگی علیه زنان توسط زنان و پرسشنامه درگیری تحصیلی توسط فرزندانشان (در صورت داشتن بیش از یک فرزند توسط فرزند بزرگتر) به عنوان ابزار غربالگری و پیش‌آزمون تکمیل شدند. زنانی که ملاک‌های ورود کسب نمره حداقل ۶۰ و یا بیشتر در پرسشنامه خشونت خانگی علیه زنان، صاحب فرزند مدرسه‌ای، و تمایل به مشارکت در پژوهش و جلسات آموزشی را داشتند، در دو گروه آزمایش و کنترل جایگزین شدند. ملاک - های خروج از آموزش نداشتن تمایل به همکاری به هر دلیل و داشتن حتی یک جلسه غیبت در کلاس - های آموزشی بودند. آموزش فقط در گروه آزمایش در ۱۰ جلسه برگزار شد. در پایان آموزش، پرسشنامه‌ها مجدد به عنوان پس‌آزمون روی زنان و فرزندان‌شان در دو گروه اجرا شدند.

رده سنی زنان دو گروه از ۲۷ تا ۵۵ سال با میانگین سنی ۳۴/۹۰ (گروه آزمایش ۳۴/۹۰ و گروه کنترل ۳۶/۲) بود. تحصیلات زنان در گروه آزمایش ۳ نفر زیر دیپلم (۱۰٪)، ۴ نفر دیپلم (۱۳/۳۳٪)، ۳ نفر فوق دیپلم (۱۰٪)، ۴ نفر کارشناسی (۱۳/۳۳٪)، ۱ نفر کارشناسی ارشد (۳/۳۴٪) بود. تحصیلات زنان در گروه کنترل ۲ نفر زیر دیپلم (۶/۶۶٪)، ۶ نفر دیپلم (۲۰/۰۰٪)، ۲ نفر فوق دیپلم (۶/۶۶٪)، و ۵ نفر کارشناسی (۱۶/۶۸) بود. رده سنی فرزندان از ۸ تا ۱۵ با میانگین سنی ۱۲/۷۰ سال (گروه آزمایش ۱۱/۷۰ و گروه کنترل ۱۲/۰۰) بودند. در گروه آزمایش ۷ پسر یا ۴۶/۶۷ (از هر کلاس سوم، ششم، و نهم ۱ نفر و از هر کلاس چهارم و پنجم ۲ نفر) و ۸ دختر یا ۵۳/۳۳٪ (از کلاس سوم: ۳ نفر، از هر کلاس پنجم و هشتم ۱ نفر، و از کلاس ششم ۳ نفر) بودند. در گروه کنترل ۹ پسر یا ۶۰٪ (از هر کلاس دوم، سوم، هفتم، و نهم ۱ نفر، از کلاس پنجم ۲ نفر، و از کلاس ششم ۳ نفر) و ۶ دختر یا ۴۰٪ (از کلاس سوم ۲ نفر، از کلاس پنجم ۳ نفر، و از کلاس هشتم ۱ نفر) بودند.

جلسات آموزش

خلاصه محتوای جلسات بسته آموزشی در جدول ۱، ارائه شده است.

جدول ۱. بسته آموزشی پژوهشگرساخته مقابله با خشونت همسر

جلسه	محتوای جلسه
۱	تعریف خشونت و خشونت خانگی و تأثیر بر فرزندان
۲	انواع خشونت‌ها علیه زنان: فیزیکی و کلامی، جنسی، محرومیت، و حقوقی
۳	پرداختن به اعمال محدودیت‌ها توسط مردان نسبت به زنان و ارائه آمار خشونت خانگی
۴	توضیح رفتارهایی که خبر از خشونت‌های بیشتر در آینده می‌دهند (علل خشونت)
۵	باورهای غلط در مورد خشونت علیه زنان
۶	اهمیت موضوع و ارائه راه کارهای پیش‌گیرانه مقابله در خروج از بحران خشونت
۷	ادامه راه کارهای پیش‌گیرانه نظیرمدیریت اطرافیان و دوستان همسر، مقابله به مثل نکردن.
۸	آموزش آرام‌سازی
۹	ادامه راه کارهای مقابله با خشونت
۱۰	ادامه راه کارهای مقابله با خشونت، خلاصه و نتیجه‌گیری از جلسه‌های آموزشی، و برگزاری پس‌آزمون

برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (میانگین^۱، انحراف معیار^۲، کجی^۳، و کشیدگی^۴) و از آمار استنباطی (تحلیل کوواریانس یک راهه^۵ و آزمون خی‌دو^۶) به کمک SPSS نسخه ۱۸ استفاده شد. پیش از تحلیل، مفروضه‌های تحلیل کوواریانس نظیر نرمال بودن داده‌ها (آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف^۷)، همگنی واریانس‌ها^۸ (آزمون لوین^۹)، و همگنی شیب خط رگرسیون^{۱۰} (تعامل^{۱۱} پیش-آزمون اشتیاق تحصیلی با خشونت همسران در مرحله پس آزمون) بررسی و از رعایت آن‌ها اطمینان حاصل شد.

یافته‌ها

در جدول ۲، توزیع نمره‌های خشونت همسر و اشتیاق تحصیلی و ارائه شده است.

جدول ۲. مقادیر شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش $n = 60$

متغیر	گروه	آزمون	M	SD	کجی	کشیدگی
خشونت همسر	آزمایش	پیش‌آزمون	۹۱/۰۶	۲۸/۷۳	-۰/۰۹۸	-۰/۷۴
		پس‌آزمون	۶۵/۸۶	۲۶/۷۸	۰/۵۳	۰/۰۴
	کنترل	پیش‌آزمون	۹۰/۸۶	۱۷/۶۸	۰/۰۶	-۰/۷۰
اشتیاق تحصیلی	آزمایش	پیش‌آزمون	۹۰/۲۶	۱۷/۴۱	-۰/۰۰۸	-۰/۷۴
		پس‌آزمون	۳۵/۴۶	۶/۳۲	-۰/۰۵	-۱/۵۶
	کنترل	پیش‌آزمون	۵۱/۷۳	۴/۸۳	۰/۵۸	۱/۱۲
		پس‌آزمون	۳۴/۸۰	۶/۰۰	-۰/۰۰۹	-۱/۵۲
		پس‌آزمون	۳۴/۷۳	۶/۴۰	۰/۱۱	-۱/۵۸

بر اساس جدول ۲، خشونت همسر، گروه آزمایش در پیش‌آزمون دارای میانگین ۹۱/۰۶ با انحراف معیار ۲۸/۷۳ ($M = 91.06, SD = 28.73$) و در پس‌آزمون دارای میانگین ۶۵/۸۶ با انحراف معیار ۲۶/۷۸ ($M = 65.86, SD = 26.78$) است. گروه کنترل در پیش‌آزمون دارای میانگین ۹۰/۸۶ با انحراف معیار ۱۷/۶۸ ($M = 90.86, SD = 17.68$) و در پس‌آزمون دارای میانگین ۹۰/۲۶ با انحراف معیار ۱۷/۴۱ ($M = 90.26, SD = 17.41$) است.

بر اساس همین جدول، اشتیاق تحصیلی فرزندان، گروه آزمایش در پیش‌آزمون دارای میانگین ۳۵/۴۶ با انحراف معیار ۶/۳۲ ($M = 35.46, SD = 6.32$) و در پس‌آزمون دارای میانگین

1. mean
2. standard deviation
3. skewness
4. kurtosis
5. one-way analysis of covariance (ANCOVA)
6. chi-square test
7. Kolmogorov-Smirnov test
8. homogeneity of variance test
9. Levene's test
10. homogeneity of slope regression
11. intercept

۵۱/۷۳ با انحراف معیار ۴/۸۳ ($M = ۵۱/۷۳, SD = ۴/۸۳$) است. گروه کنترل در پیش‌آزمون دارای میانگین ۳۴/۸۰ با انحراف معیار ۶/۰۰ ($M = ۳۴/۸۰, SD = ۶/۰۰$) و در پس‌آزمون دارای میانگین ۳۴/۸۳ با انحراف معیار ۶/۴۰ ($M = ۳۴/۸۳, SD = ۶/۴۰$) است. نتیجه بررسی اثربخشی بسته آموزشی مقابله با خشونت بر حسب میزان خشونت خانگی در جدول ۳، ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون خی دو بین گروه‌های آزمایش و کنترل بر حسب خشونت خانگی

sig.	df	X^2	اشتقاق تحصیلی						ابعاد	گروه		
			بالا		متوسط		پایین					
			%	Fc	%	Fc	%	Fc				
.۰۰۳	۶	۵۸	۶/۷	۱	۴۶/۷	۷	۴۶/۷	۷	۱۳/۴	۲	پیش‌آزمون	آزمایش
		۱۹	۶/۷	۱	۹۳/۳	۱۴	۰	۰	۰	۰	پیش‌آزمون	
		۰	۰	۱۰۰	۱۵	۰	۰	۰	۰	پس‌آزمون	کنترل	

$$p < .۰۰۵$$

در جدول ۳، نسبت خشونت خانگی همسران مرد در گروه آزمایش به طور معناداری کمتر از گروه کنترل است. بنابراین، آموزش بر کاهش میزان خشونت آنان اثر دارد و باعث کاهش خشونت همسران می‌شود ($X^2 = ۱۹/۵۸, df = ۶, p < .۰۰۵$).

در جدول ۴، نتایج تحلیل کوواریانس تک متغیری در مقایسه گروه‌ها در اشتقاق تحصیلی ارائه شده است.

جدول ۴. تحلیل کوواریانس تک متغیری برای مقایسه گروه‌ها در متغیر وابسته اشتقاق تحصیلی

متغیر	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجموع مجزورات	F	sig.
خشونت همسران	۲۲۶/۵۷	۱	۲۲۶/۵۷	۸/۵۰	.۰۰۵
گروه‌ها	۲۳۹/۹۵	۳	۷۹/۹۸	۳/۰۰۲	.۰۳۸

در جدول ۴، بین میانگین نمرات پس‌آزمون اشتقاق تحصیلی پس از حذف اثر پیش‌آزمون تفاوت معناداری وجود دارد. میانگین نمرات پس‌آزمون گروه آزمایش به طور معناداری در اشتقاق تحصیلی بیش از گروه کنترل است. بنابراین، آموزش سبب افزایش اشتقاق تحصیلی در پس‌آزمون شده است ($F_{۱,۳}, p = .۰۰۰۵, F = ۸/۵۰$).

در جدول ۵ مقایسه دو به دو گروه‌ها آورده شده است.

جدول ۵. مقایسه دو به دو گروه‌ها در متغیر مستقل اشتیاق تحصیلی

گروه	ابعاد	میانگین تعدیل شده	تفاوت میانگین‌ها	تفاوت خطای معیار	sig.	سطح اطمینان ۰/۹۵	
						حد پایین	حد بالا
پیش‌آزمون آزمایش	پس‌آزمون آزمایش	۵۲/۵۰	-۱۷/۳۱*	۲/۳۱	۰/۰۰۰۱	۲۳/۶۵	-۱۰/۹۶
	پیش‌آزمون کنترل	۳۴/۵۳	۰/۶۵	۲/۱۵	۱	۵/۲۳	۶/۵۵
	پس‌آزمون کنترل	۳۴/۴۹	۰/۷۰	۲/۱۵	۱	۵/۱۹	۶/۵۹
پس‌آزمون آزمایش	پیش‌آزمون - آزمایش	۳۵/۱۹	۱۷/۳۱*	۲/۳۱	۰/۰۰۰۱	۱۰/۹۶	۲۳/۶۵
	پیش‌آزمون کنترل	۳۴/۵۳	۱۷/۹۶*	۲/۳۱	۰/۰۰۰۱	۱۱/۶۳	۲۴/۳۰
	پس‌آزمون کنترل	۳۴/۴۹	۱۸/۰۱*	۲/۳۰	۰/۰۰۰۱	۱۱/۶۹	۲۴/۳۲
پیش‌آزمون کنترل	پیش‌آزمون آزمایش	۳۵/۱۹	-۰/۶۵۸	۲/۱۵	۱	۶/۵۵	۵/۲۳
	پس‌آزمون آزمایش	۵۲/۵۰	-۱۷/۹۶*	۲/۳۱	۰/۰۰۰۱	۲۴/۳۰	-۱۱/۶۳
	پس‌آزمون کنترل	۳۴/۴۹	۰/۰۴	۲/۱۵	۱	۵/۸۵	۵/۹۳
پس‌آزمون کنترل	پیش‌آزمون آزمایش	۳۵/۱۹	۰/۷۰	۲/۱۵	۱	۶/۵۹	۵/۱۹
	پس‌آزمون آزمایش	۵۲/۵۰	۱۸/۰۱*	۲/۳۰	۰/۰۰۰۱	۲۴/۳۲	-۱۱/۶۹
	پیش‌آزمون کنترل	۳۴/۵۳	۰/۰۴	۲/۱۵	۱	۵/۹۳	۵/۸۵

در جدول ۵، نمرات گروه آزمایش در پس‌آزمون تفاوت معناداری با نمرات پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه کنترل دارد. تفاوت میانگین پس‌آزمون گروه آزمایش با پیش‌آزمون گروه آزمایش (۱۷/۳۱) سطح معناداری را نشان می‌دهد ($p = ۰/۰۰۰۱$). یعنی عملکرد افراد بعد از آموزش در پس‌آزمون بهبود یافته است. تفاوت پیش‌آزمون و پس‌آزمون گروه کنترل با تفاوت میانگین (۱۷/۹۶) و (۱۸/۰۱) نشان می‌دهد که آموزش موجب افزایش اشتیاق تحصیلی گروه آزمایش شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر طراحی بسته آموزشی مقابله با خشونت همسران و بررسی اثربخشی آن بر اشتیاق تحصیلی فرزندان بود. برای بررسی دقیق‌تر اثربخشی آموزش، به هر متغیر جداگانه پرداخته می‌شود.

آموزش مقابله با خشونت همسران (مرد) بر کاهش خشونت همسران اثربخشی دارد. این یافته با یافته‌های احمدی و سلیمان اختیاری (۱۳۸۹) در مورد فراتحلیل اثربخشی روش‌های آموزش کاهش خشونت، تقدیسی و همکاران (۱۳۹۱) در مورد خودکارآمدی و خشونت خانگی، فونتن (۲۰۰۷) در مورد آموزش خانواده و حمایت کودکان، پراودلاک و همکاران (۲۰۱۴) در مورد برنامه آموزش کاهش خشونت، بلنچت-کوهن (۲۰۰۹) در مورد مداخله کاهش خشونت خانگی، و پرسون (۲۰۱۹) در مورد بانک‌های اطلاعاتی خشونت خانگی هم‌خوانی دارد. این یافته این گونه تبیین می‌شود: آموزش بر افزایش میزان آگاهی خانواده‌ها و خاص زنان در پیش‌گیری از خشونت تاثیر دارد (تقدیسی و همکاران، ۱۳۹۱؛ ره‌کشای، ۱۳۹۵). با آموزش روش‌های مقابله با خشونت مردان می‌توان به زنان خشونت دیده کمک کرد تا در مواجهه با خشم همسرشان، خشونت متقابل خود را کنترل کنند و از بروز رفتارهای خشونت‌آمیز همسرشان جلوگیری و یا آن را کاهش دهند. انجام روش‌هایی نظیر اجتناب از مقابله به مثل، صحبت و گفتگوی پس از آرامش، استفاده از جملات مثبت، درخواست کمک و راهنمایی از بزرگان خانواده، و مراجعه به مراکز مشاوره روش‌های مقابله‌ای موثر و کارآمد است (سالاری‌فر و تیبیک، ۱۳۸۹). آموزش زنان و کمک به آن‌ها در کنترل خشم همسرانشان باعث می‌گردد که توانمندی‌های روانی اجتماعی آن‌ها افزایش یابد و قادر شوند بر افکار و احساسات خود تسلط داشته باشند. یادگیری و آگاهی زنان به مردان کمک می‌کند تا این دسته از مردان یاد بگیرند بر خشم خود غلبه یابند و این توانایی را کسب کنند که از زندگی خود لذت برند و از آن ارزیابی مثبتی داشته باشند. آموزش مهارت کنترل خشم، یادگیری آگاهانه راه کارهای پیش‌گیرانه، و یادگیری راه کارهای مقابله با خشونت کمک می‌کنند تا در نهایت خشونت خانگی کاهش یابد (لهاک و اسدی، ۱۳۹۹).

آموزش مقابله با خشونت بر اشتیاق تحصیلی فرزندان اثربخشی مثبت دارد. این یافته با یافته‌های زارع شاه‌آبادی و امینی (۱۳۸۹) در مورد خشونت خانگی و قومیت، زارع شاه‌آبادی و ندرپور (۱۳۹۳) در مورد تجربه خشونت در دوران کودکی، کانو و ویویان (۲۰۰۱) در مورد عوامل استرس‌زای مرتبط با خشونت خانگی، فونتن (۲۰۰۷) در مورد آموزش خانواده و حمایت کودکان، بلنچت-کوهن (۲۰۰۹) در مورد مداخله کاهش خشونت خانگی، گراهام-برمن و همکاران (۲۰۰۷) در مورد نگرش کودکان در معرض خشونت خانگی، ادواردز و همکاران (۲۰۱۴) در مورد اقدامات پیش‌گیرانه کاهش خشونت، پراودلاک و همکاران (۲۰۱۴) در مورد برنامه آموزش کاهش خشونت، هم‌خوانی دارد. این یافته این گونه تبیین می‌شود: کودکانی که مستقیم و یا غیرمستقیم در معرض خشونت

والدین قرار دارند نسبت به سایر کودکان علایم عاطفی و رفتارهای نامناسب اجتماعی نشان می‌دهند (علی‌وردی‌نیا و همکاران، ۱۳۸۹). بنابراین، حمایت خانواده رابطه مثبت و مستقیمی با اشتیاق تحصیلی فرزندان دارد و اثر این عامل بیش از آثار اقتصادی و اجتماعی است (فنگ، ۲۰۱۶). آشکارا اقدامات پیش‌گیرانه کاهش خشونت در خانواده برای سلامت روانی فرزندان و کسب نگرش مثبت آن‌ها به پیشرفت و شوق به تحصیل ضروری است و این امر با شناسایی و طراحی روش‌های مواجهه با خشونت محقق می‌شود (احمدی و سلیمان اختیاری، ۱۳۸۹؛ ادواردز و همکاران، ۲۰۱۴؛ پرسون، ۲۰۱۹). بنابراین، مسائل و مشکلات خانواده می‌تواند به شکست در تحصیل و تعلیم و تربیت منجر شود و دانش‌آموزان با جو خانوادگی ناکارآمد را از نظر عملکرد تحصیلی در وضعیت بدی قرار دهند (تقدیسی و همکاران، ۱۳۹۱). حمایت، آموزش، برخورداری از عدالت در خانه و جامعه، داشتن یک خانواده خوب و برخورداری از چتر حمایتی والدین، و داشتن مدرسه ایمن همه به کودک کمک می‌کنند تا او بتواند خوب رشد کند به بالندگی مناسبی دست یابد، قادر شود در بزرگسالی تبدیل به فردی مفید و سالم گردد، و توانایی این را داشته باشد که بتواند هنجارهای مطلوب اجتماعی جامعه‌اش را بپذیرد باشد (بلنچت-کوهن، ۲۰۰۹؛ یونیسف، ۲۰۰۶، ۲۰۲۱).

در کل نتیجه گرفته می‌شود که آموزش با استفاده از بسته آموزشی پژوهش‌گر ساخته در کاهش خشونت همسران (مرد) و افزایش اشتیاق تحصیلی فرزندان نقش مثبتی دارد و از آن می‌توان در جهت کاهش مشکلات تحصیلی و هم‌چنین افزایش اشتیاق تحصیلی بهره برد. محدودیت‌های پژوهش عبارت بودند از کنترل نکردن سطح تحصیلات، وضعیت اجتماعی و اقتصادی والدین و تاثیر ندادن آن‌ها در فرایند آموزش بود. دیگر محدودیت اجرا در یک مؤسسه خاص، اجرا فقط روی زنان، و تاثیر ندادن جنسیت و مقطع تحصیلی فرزندان در روند اجرای آموزش بود. ابزار گردآوری محدود به پرسشنامه بود که جنبه خودگزارشی دارد. به همین دلیل ممکن است در اطلاعات به دست آمده سوگیری ایجاد شده باشد. پیشنهاد می‌شود که پژوهش‌های مشابه با توجه به تحصیلات، وضعیت اجتماعی و اقتصادی والدین، و مقطع تحصیلی فرزندان در شهرهای دیگر کشور نیز انجام شود. علاوه بر استفاده از پرسشنامه از سایر ابزارها خاص مصاحبه نیز استفاده شود و نقش جنسیت فرزندان به عنوان متغیر تعدیل‌کننده مد نظر قرار گیرد. در ضمن این که جلسه‌ها آموزشی خاص آموزش مردان برگزار و اثربخشی آن مورد پژوهش قرار گردد. لازم است که انجمن و یا گروهی از زنان خشونت دیده تشکیل و با برگزاری کارگاه، جلسات منظم در طول هفته به صورت خودمحور و بدون حضور مشاور و یا کارشناس، تنها با استفاده از تجربیات و پیشنهادات خود افراد برگزار شود و رسانه‌ها (روزنامه، رادیو، تلویزیون، و...) با تمرکز بیشتر بر موضوع خشونت خانگی پرداخته و با مقابله با آن معضل خشونت خانگی را حذف و یا به حداقل ممکن برسانند.

منابع

- آقاخانی، نادر؛ افتخاری، علی؛ زارعی خیرآباد، عباس؛ موسوی، احسان؛ دلیرراد، محمد؛ پرند، مریم؛ اقتدار، سامرم؛ و رهبر، نرگس (۱۳۹۱). بررسی انواع خشونت شوهران علیه زنان و تأثیر عوامل مختلف در میزان بروز آن‌ها در زنان مراجعه‌کننده به پزشکی قانونی شهرستان ارومیه در سال ۹۰-۹۱. *مجله علمی پزشکی قانونی*، ۱۸ (۳-۲)، ۶۹-۷۸.
- احمدی، بتول و سلیمان اختیاری، بلدا (۱۳۸۹). اثربخشی مداخلات آموزش سلامت برای پیشگیری از خشونت خانگی علیه زنان. *فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی*، ۱۱ (۴۰)، ۲۳۷-۲۵۷.
- اسلامی، محمدعلی؛ درتاج، فریبرز؛ سعدی‌پور، اسماعیل؛ و دلاور، علی (۱۳۹۵). مدل یابی علی اشتیاق تحصیلی بر مبنای منابع شخصی و منابع اجتماعی در دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه امیرکبیر تهران. *فصلنامه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی*، ۷، ۱۳۳-۱۶۱.
- پوردل، مژگان و عباس‌پور، ذبیح‌الله (۱۳۹۷). مقایسه انواع خشونت علیه زنان شهری و روستایی. *پژوهش‌های کاربردی در مشاوره*، ۱ (۳)، ۸۲-۶۹.
- تقدیسی، محمدحسین؛ لطیفی، مرضیه؛ افکاری، محمداسحاق؛ دستورپور، مریم؛ استبصاری، فاطمه؛ و جمال‌زاده، فاطمه (۱۳۹۱). تأثیر مداخله آموزشی بر افزایش خودکارآمدی و آگاهی زنان برای پیشگیری از خشونت خانگی. *فصلنامه علمی پژوهشی آموزش بهداشت و ارتقای سلامت*، ۱ (۱)، ۳۲-۳۸.
- روحی، علیرضا؛ جزایری، رضوان‌السادات؛ فاتحی‌زاده، مریم‌السادات؛ و اعتمادی، عدرا (۱۳۹۶). ساخت و بررسی ویژگی‌های روانسنجی پرسشنامه آسیب‌های تعاملی زناشویی مردان دارای شخصیت اجتنابی. *فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی*، ۱ (۲۸)، ۲۰۵-۱۸۱.
- ره‌کشای، حمیده (۱۳۹۵). نقش مداخله دولت‌ها در خشونت خانگی علیه زنان از منظر حقوق بشر. *پژوهش‌نامه حقوق بشری*، ۴، ۱۲۱-۱۵۰.
- زارع شاه‌آبادی، اکبر و امینی، کژال (۱۳۸۹). بررسی تأثیر قومیت بر خشونت علیه زنان در شهر تکاب. *فصلنامه نظم و امنیت انتظامی*، ۱ (۳)، ۵۳-۷۸.
- زارع شاه‌آبادی، اکبر و ندرپور، یاسر (۱۳۹۳). رابطه بین تجربه خشونت در دوران کودکی و خشونت علیه زنان در شهر کوهدشت. *مطالعات اجتماعی روان‌شناختی زنان*، ۱۲ (۴)، ۱۱۹۸-۹۳.
- سالاری‌فر، محمدرضا و تبیک، محمدتقی (۱۳۸۹). *مقابله با خشونت خانگی علیه زنان*، قم: مرکز نشر هاجر.

- سایری، کبری (۱۳۹۵). مقایسه انگیزش تحصیلی و اشتیاق به مدرسه در دانش‌آموزان با و بدون اختلالات یادگیری. پایان‌نامه ارشد. شاهرود، سمnan: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شاهرود.
- شفیع، فاطمه و قدوسی، آرش (۱۳۹۸). نقش رگه‌های شخصیتی و مهارت‌های اجتماعی در پیش‌بینی خشونت خانگی زوجین. *رویش روان‌شناسی*، ۸(۱۰)، ۹۶-۸۹.
- طالبی، سعید؛ زارع، حسین؛ رستگار، احمد؛ و حسن‌پور، امین (۱۳۹۳). ساختار عاملی مقیاس درگیری تحصیلی فریدریکس (شناختی، رفتاری و انگیزشی). *پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۸(۲۴)، ۱-۱۶.
- عباسی، مسلم؛ درگاهی، شهریار؛ پیرانی، ذبیح؛ و بنیادی، فرزانه (۱۳۹۴). نقش تعلق ورزی و خودتنظیمی انگیزشی در پیش‌بینی اشتیاق تحصیلی دانشجویان. *آموزش در علوم پزشکی*، ۱۵(۳۳)، ۱۶۹-۱۶۰.
- علی‌وردی‌نیا، اکبر؛ ریاحی، محمداسماعیل؛ و اسفندیاری، فاطمه (۱۳۸۹). تبیین نگرش دانشجویان دختر نسبت به خشونت علیه زنان: آزمون تجربی دیدگاه یادگیری اجتماعی. *مسائل اجتماعی ایران*، ۱(۱)، ۱۰۳-۱۳۱.
- فکوهی، ناصر و اوحدی، یاسمن (۱۳۹۱). هویت و فضای عمومی در شهر (مطالعه دختران دانشجو در شهرستان رفسنجان). *مطالعات اجتماعی ایران*، ۶(۱)، ۷۸-۵۸.
- گنجی، بی‌نظیر؛ توکلی، سمیرا؛ بنی‌اسدی، فادزه؛ و اسدی، سکینه (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین اعتیاد به اینترنت و اشتیاق تحصیلی دانشجویان. *دو ماهنامه علمی پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی*، ۹(۲)، ۱۵۰-۱۵۵.
- لهاک، علی و اسدی، جهانشیر (۱۳۹۹). اثربخشی آموزش ذهن آگاهی بر میزان توجه و پرخاشگری در کودکان زیر دوازده سال. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۱۰(۴۰)، ۲۰-۱.
- محسنی‌تبریزی، علیرضا؛ کلدی، علیرضا؛ و جوادیان‌زاده، مهدیه (۱۳۹۱). بررسی وضعیت خشونت خانگی در زنان متأهل مراجعه‌کننده به مراکز پزشکی قانونی و بهزیستی شهرستان یزد در سال ۱۳۸۹. *فصلنامه طلوع بهداشت یزد*، ۱(۳)، ۱۱-۲۴.
- ملائی، فاطمه؛ حجازی، مسعود؛ یوسفی‌افراشته، مجید؛ و مروتی، ذکراالله (۱۳۹۸). نقش میانجی ذهن آگاهی در رابطه بین اشتیاق تحصیلی و سرزندگی تحصیلی دانش‌آموزان دختر. *پژوهش در نظام‌های آموزشی*، ۱۴(۴۸)، ۹۰-۷۵.
- مهداد، علی؛ ذاکرین، سمیه؛ و مهدیزادگان، ایران (۱۳۹۲). رابطه ویژگی‌های شخصیت با میل به بروز به خشونت در محیط کار. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۳(۱۰)، ۶۰-۴۵.

- موسیوند، محبوبه و بگیان، محمدجواد (۱۳۹۹). نقش ادراک نابرابری جنسیتی، خودانضباطی و مسئولیت‌پذیری اجتماعی در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانشجویان دختر دانشگاه‌های تهران. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۱۳ (۳۹)، ۱۶۲-۱۴۱.
- میرزایی، رحمت (۱۳۹۳). بررسی وضعیت خشونت خانگی در زنان مراجعه کننده به مراکز قضایی شهرستان پاره. *فصل‌نامه مددکاری اجتماعی*، ۲ (۱)، ۹۵-۶۱.
- نیکدل، فربرز و جاودانیان، صادق (۱۳۹۷). طحاره‌های شناختی پرخاشگر، شیوه‌های کنترل خشم و رضایت جنسی با گرایش مردان به خشونت علیه زنان. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۹ (۳۳)، ۵۲-۵۲.
- یعقوبی هشجین، سیده فاطمه؛ حسنی، جعفر؛ و کاظمی، محمود (۱۳۹۲). بررسی خصوصیات روان‌سنجی نسخه فارسی پرسشنامه رویدادهای تبعیض‌آمیز جنسیتی. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۳ (۱۱)، ۱۳۴-۱۰۹.
- Bandura, A. (2018). Toward a psychology of human agency: Pathways and reflections. *Perspectives on Psychological Science*, 13(2), 130-136. <https://doi.org/10.1177/1745691617699280>
- Blanchet-Cohen, N. (2009). *Children, agency and violence: In and beyond the United Nations study on violence against children*. UNICEF. https://www.researchgate.net/publication/46473536_Children_agency_and_violence_in_and_beyond_the_United_Nations_study_on_violence_against_children
- Bourassa, C. (2007). Co-occurrence of interparental violence and child physical abuse and it's effect on the adolescents' behavior. *Journal of Family Violence*, 22(8), 691-701. <https://doi.org/10.1007/s10896-007-9117-8>
- Cano, A., & Vivian, D. (2001). Life stressors and husband-to-wife violence. *Aggression and Violent Behavior*, 6(5), 459-480. [https://doi.org/10.1016/S1359-1789\(00\)00017-3](https://doi.org/10.1016/S1359-1789(00)00017-3)
- Edwards, K. M., Neal, A. M., & Rodenhizer-Stämpfli, K. A. (2017). Domestic violence prevention. In: B. Teasdale & M. S. Bradley (Eds.), *Preventing crime and violence* (pp. 215-227). New York, NY: Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-44124-5_19
- Fang, L. (2016). Educational aspirations of Chinese migrant children: The role of self-esteem contextual and individual influences. *Learning and Individual Differences*, 50, 195-202. <http://dx.doi.org/10.1016/j.lindif.2016.08.009>
- Fountain, S. (2017). *Our right to be protected from violence: Activities for learning and taking action for children and young people*. <https://resourcecentre.savethechildren.net/node/3013/pdf/3013.pdf>

- Fraser, M. & Garg, R. (2011) Educational aspirations. In Levesque R. J. R. (Eds.). *Encyclopedia of adolescence* (pp. 807-812). New York, NY: Springer.
- Fredricks, J. A., Blumenfeld, P. C., & Paris, A. H. (2004). School engagement: Potential of the concept, state of the evidence. *Review of Educational Research*, 74(1), 59-109. <https://doi.org/10.3102/00346543074001059>
- Fredricks, J. A., Blumenfeld, P., Friedel, J., & Paris, A. (2003). School engagement. In: K. A. Moore & L.H. Lippman (Eds.), *What do children need to flourish? Conceptualizing and measuring indicators of positive development* (pp. 305 – 321). New York, NY: Springer.
- Giano, Z., Tuttle, B. M., Merten, M. J., Gallus, K. L., Cox, R. B., & Shreffler, K. M. (2018). Parental documentation status and educational aspirations among Latino adolescents: Mediating effects of school connectedness and parental attitudes towards education. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, 40(3), 279-293. <https://doi.org/10.1177/0739986318770377>
- Graham-Bermann, S. A., Lynch, S., Banyard, V., DeVoe, E. R., & Halabu, H. (2007). Community-based intervention for children exposed to intimate partner violence: An efficacy trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 75(2), 199. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.75.2.199>
- Khan, L., Brice, H., Saunders, A., & Plumtree, A. (2013). *A need to belong: What leads girls to join gangs*. London: Centre for Mental Health. https://www.centreformentalhealth.org.uk/sites/default/files/2018-09/A_need_to_belong.pdf
- Kim, H. J., Hong, A. J., & Song, H. D. (2019). The roles of academic engagement and digital readiness in students' achievements in university e-learning environments. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1), 21 (3-18). <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0152-3>
- Laeheem, K. & Boonprakarn, K. (2017). Factors predicting domestic violence among Thai Muslim married couples in Pattani province. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 38(3), 352-358. <https://doi.org/10.1016/j.kjss.2016.10.005>
- Metz, C., Calmet, J., & Thevenot, A. (2019). Women subjected to domestic violence: The impossibility of separation. *Psychoanalytic Psychology*, 36(1), 36-43. <https://doi.org/10.1037/pap0000186>
- Pearson, C. L. (2009). *The role of self-efficacy, family support, family affection, and family conflict on adolescent academic performance*. Master's Thesis, Nashville, Tennessee: East Tennessee State University. <https://dc.etsu.edu/etd/1885/>
- Persson, J. (2019). *Consultative committee of the convention for the protection of individuals with regard to Automatic Processing of Personal*

Data Convention 108. <https://rm.coe.int/t-pd-2019-06rev-eng-report-children-data-protection-in-educational-sys/168098d309>

- Proudlock, P., Mathews, S., & Jamieson, L. (2014). Children's right to be protected from violence: A review of South Africa's laws and policies. *South Africa's Progress in Realising Children's Rights: A Law Review*, 166. http://www.ci.uct.ac.za/sites/default/files/image_tool/images/367/publication/2014/Realising_childrens_rights_law_review_2014.pdf#page=171
- United Nations Children's Fund (UNICEF) (2006). *A simplified version of the United Nations Convention on the Rights of the Child*. <https://www.unicef.org.au/upload/unicef/media/unicef-simplified-convention-child-rights.pdf>
- United Nations Children's Fund (UNICEF) (2021). *Child protection update*. <https://www.unicef.org/media/100051/file/COVID-19-Edition-UNICEF-Child-Protection-Update-May-21.pdf>